

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

כרך כה, תשל"ד

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

פרופסור נפתלי הרץ טור-סיני ז"ל

(תרמ"ז-תשל"ד)

גיה טור-סיני, שהלך לעולמו בהושענא רבה בשנה זו, היה האחרון מחברי ועד הלשון, שנבחרו למוסד זה בימי אליעזר בן-יהודה ועבדו במחיצתו. פשעלה הצעיר, ששם משפחתו היה אז טורטשינר, לארץ-ישראל בשנת 1910, כבר הלך שמו לפניו כחוקר חריף ובעל ידיעות נרחבות בבלשנות הכללית והשמית ובלשון העברית ומקורותיה. היה בידו דוקטורט של אוניברסיטת וינה על סמך מחקרו על חשבונות בתי המקדש הפבליים (יצא לאור ב-1913), וכבר פרסם בעיתון החברה המזרחית הגרמנית את מאמרו על ההטעמה והתנועה בשמית, שעניינו הגדול נרמז בכותרת-המשנה שלו: הנחת תיאוריה חדשה של הפועל. לפיכך ראה בן-יהודה בעולה זה תוספת כוח יקרה על חבורת חכמי הלשון, שעמלו עמו בחקירת העברית ובחידושה ככלי שימוש בכל תחומי המעשה והעיון. ואמנם היה צעיר זה עתיד להמשיך ולנהל את עבודת הוועד ואת מפעל בן-יהודה במשך שני דורות ולשמש עד יומו האחרון פנשיא האקדמיה ללשון העברית, יורשתו של ועד הלשון.

ישיבתו הראשונה הזאת בארץ-ישראל לא ארכה, כי כעבור שלוש שנים נתמנה למרצה באוניברסיטת וינה וירד שמה. אך ירידה זו עלייה הייתה מפמה בחינות. וינה, עיר מושבו עד 1919, שהזרה בה גם בפדגוגיון העברי, ואחר-כך ברלין, שלימד שם מדע המקרא ובלשנות שמית בבית-המדרש הגבוה למדעי היהדות עד 1933, נתנו לו מה שלא מצא אז בירושלים וביישוב היהודי הקטן – פר נרחב לפתח את פשרונותיו, לעמוד מקרוב על כל חידוש במדע, לתרום להתקדמות המדע על-ידי מספר רב של מחקרים ועל-ידי השתתפותו בכמה מפעלי מדע קיבוציים ולהעמיד מאות תלמידים – חוקרים, מורים, רבנים – שרבים מהם הצטיינו אחר-כך במחקר, בהוראה ובספרות בארץ-ישראל ובתפוצות. רשימת חיבוריו, שנדפסה ב"ספר טורטשינר" (= לשוננו, כרך טו, תש"ז), כוללת 82 ספרים ומאמרים מן השנים 1913 עד 1933. יימנו כאן מתוכם הספרים הבולטים ביותר: התהוות טיפוס הלשון השמי (1916, בגרמנית), ספר איוב (1920, בגרמנית), מילון גרמני-עברי (בשיתוף ש"מ לאזר, 1927).

גם בשנות הגלות האלה ועם התמסרותו לחקירה, ליצירה ולהוראה שם נמשכה ברוחו ובמעשיו זיקתו לארץ-ישראל והשתתפותו בתנועה העברית והציונית. ברי, ששיבתו באוסטריה ובגרמניה הייתה בעיניו ישיבת עראי. ואכן אחר ייסוד האוניברסיטה העברית התחיל מיד משא-ומתן על הצטרפותו לחבר המורים של המוסד החדש, אבל רק בשנת 1933 נסתייע הדבר, וטורטשינר שב ועלה לירושלים ונתמנה לפרופסור ללשון העברית בקתדרה ע"ש חיים נחמן ביאליק.

כאן נפתחה תקופה חדשה בחייו ובתלמודו: מפעלי מדע חדשים, שפע חיבורים בנושאים חדשים, רובם המכריע בעברית, והדרכת דור חדש של תלמידים עברים.

קצר המצע וקצרה היד מלמנות ולהעריך את כל הישגיו וחיותיו של טור-סיני בהקר הלשון העברית. בתחייתה ובפיתוחה. תנובת עבודתו המדעית הפרטית היא בעיקר ענין למלומדי המקצוע, ולפיכך ייאמר כאן רק זאת: רשימת חיבוריו, שהוציאה האקדמיה בשנת השכ"ה, מביאה את שמותיהם של 474 מאמרים וספרים, מהם ספרים רבי מידות כגון שלושת פרכי הלשון והספר-ושלושת פרכי פשוטו של מקרא. אך תוצאותיה של עבודה זו ניכרת, כמובן, אף במה שנתן למפעלים, שאין שמו נקרא עליהם, ואלה – כל שוחרי העברית נוקקים להם ונאותים לאורם. ידובר אפוא כאן ביתר פירוט על השלמת מילון בן-יהודה ועל ועד הלשון והאקדמיה ללשון העברית.

בן-יהודה בעצמו זכה להשלים רק שבעה פרכים מאוצרו ולרשום על פתקים ערכים רבים, קצתם לא שלמים, לשאר הפרכים. את הכרך השמיני והתשיעי ערך והשלים פרופ' מ"צ סגל ז"ל, וכל שאר שבעת הפרכים יצאו בעריכת טור-סיני. השאלה, מה בכל עמוד של המילון מצוי היה בפתקי בן-יהודה, ומה הוסיפו טור-סיני ועוזריו, ראוייה לבירור, שכן לא רק זכות היוצרים תתברר כאן, אלא הרבה ניתן

1. דבר זה אינו ידוע לרבים מן המעיינים במילון, והם רואים דברי טור-סיני, כאילו הם של בן-יהודה.

ללמוד כך על התפתחות המחקר בתולדות הלשון. אמנם הערותיו של העורך בתחתית העמודים מסומנות על ידי הדפסתן בין סוגריים¹, אבל בגופי הערכים אין לנו הפרדה בין החומר, שהכין בן-יהודה, לבין החומר המוקף, שהוא בודאי הרוב במקומות רבים. בין כך ובין כך פולנו חיים מפי בן-יהודה, סגל וטור-סיני, זכותו של האחרון היא, שִׁמִּילוֹן הלשון העברית הישנה והחדשה נִיֵּתן לֵנוּ בְּשִׁלְמוֹתוֹ. מִילוֹן זֶה אֵין לֹו תְּמוּרָה עַד הַיּוֹם, וְעוֹד יִמִּים רַבִּים לֹא תִהְיֶה לֹו תְּמוּרָה. נוֹקֵק לֹו כֹּל מִי שְׁבֹא לְבַרֵּר מְקוֹרָה שֶׁל מִלָּה מִן הַמְּלִים שֶׁבְּסִפְרוֹת הָעִבְרִית שֶׁל כָּל הַדּוֹרוֹת, וְלִגְבִי מְקוֹרוֹת סְפְרוֹתֵיִם רַבִּים הוּא מִשְׁמֵשׁ לֵנוּ כְּקוֹנְקוֹרְדִנְצִיָּה. הַהִישָׁג שֶׁבִּיצִירָה זוֹ הוּא עֲצוּם בִּיחּוּד לְאוֹר הָעוֹבְדָה, שֶׁלֹא עִמְדוֹ לְרִשּׁוֹת הַמַּחְבְּרִים לֹא הַפְּלִים הַבְּלִשְׁנִיִּים וְלֹא הַכְּלִים הַטְּכְנִיִּים, הַמְּקַלִּים אֶת מְלֹאכֶת הַלְּקְסִיקוֹגְרָאפִים כִּיּוֹם.

בְּהַעֲרוֹת הַגִּילּוֹן, שֶׁהֵעִיר טוֹר-סיני בְּמִילוֹן, יִמְצָא הַמְּעִין אֶת תְּמִצִּית שִׁיטְתוֹ וְחִידוֹשָׁיו בְּחֶקֶר הָעִבְרִית הַמְּקִרָאִית וְהַמְּאֻחֶרֶת. בְּכֹל מְקוֹם בּוֹלְטֵת חֲרִיפוֹתוֹ בְּרֵאִיִּת בְּעִזּוֹת וּבְהַצְעַת פְּתוֹרוֹן. הוּא מְגַלֵּה קְשִׁיִּים אֶף בְּפִסּוּקִים, שְׁנוֹסְחִים וּפִירוּשֵׁם הַמְּקַבְּלִים הַנִּיחּוּ אֶת דַּעְתָּם שֶׁל דּוֹרוֹת, וּמַעֲבִיר תַּחַת שְׁבִטּוֹ גַּם אֶת הַצְּעוֹתֵיהֶם שֶׁל מַתְּקֵי הַפְּתוּבִים. בְּמִלְאכָה זוֹ הוּא הוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ הַבְּלִשְׁנוֹת הַהִיסְטוֹרִית וְהַשְׁוֹאֲתִית מִתּוֹךְ הַסְּתַמְכוֹת עַל בְּקִיאוֹתוֹ בְּעִבְרִית שֶׁל כָּל הַתְּקוּפוֹת וּבְלִשְׁנוֹת הַקְּרוֹבוֹת לָהּ וְעַל הַשְּׁכֻלְתוֹ הַכְּלָלִית הַמְּקִיפָה. הַרְבֵּה מִחִידוֹשָׁיו הַנוֹעֲזִים לֹא נִתְּקַבְּלוּ עַל לֵב חֲבָרָיו לְמַחְקָר, וּבְהִיּוֹתוֹ בְּטוֹחַ בְּשִׁאִיפּוֹתוֹ

לאמת היה מגן על דעתו בתקיפות. אולם כשם שהיה תקיף בויכוח עם החולקים עליו, כך היה תקיף גם בביקורת עצמו: אם נזכח שטעה, לא היה נרתע מלהודות על טעותו, לקבל את דעת חברו או לחזור ולבקש בעצמו פתרון אחר לבעיה.

אחרי מות ח"ג ביאליק שימש טור-סיני בנושאות ועד הלשון, תחילה כסגן לדוד ילין, ואחר-כך עם יוסף קלזנר, וכשנסודה האקדמיה ללשון העברית בשנת תשי"ג, נבחר הוא לנשיאה ומילא תפקיד זה עד מותו. אי-אפשר לנתח ולהפריד בין פעולות ועד הלשון והאקדמיה לבין פעולות טור-סיני במוסדות אלו, כי ידו ורוחו היו בכל פינות עבודתם. הוא שהתווה את דרך העבודה בכללה וברוב פרטיה ועזר בהשתתפותו או בעצתו לועדות הדקדוק, הכתיב, התעתיק והמינוח במלאכתן, והוא שניהל את הדיונים המכריעים בכל העניינים והכריע לעתים קרובות בבעיות הנדונות. רבים מחידושי הלשון שהציע נתקבלו במוסד העליון ללשון העברית ונשתגרו מהר בשימוש בעלי המקצועות והציבור כולו. בחידוש מלים ובקביעת מונחים עמדו לו לא רק ידיעותיו בעברית ובשפות אחרות, אלא כשרונו המיוחד לתפוס מהר את עיקר המושג שהבעתו מתבקשת, אף אם המקצוע היה רחוק מן העניינים, שהיה רגיל לעסוק בהם.

במשך יותר מעשרים שנה היה עורך לשוננו, רבעון ועד הלשון והאקדמיה, פרסם בו מאמרים רבים והרים את קרנו כביטאון מרכזי למחקר הלשון. לפי יזמתו הוחל בהוצאת סדרה של מחקרים לשוניים, שיצאו בה עד עתה

שמונה ספרים חשובים ביותר. ואחרון אחרון חביב – המילון ההיסטורי של הלשון העברית, מפעלה המרכזי של האקדמיה בשנים האחרונות, טור־סיני הציע את התכנית המעשית הראשונה לחיבורו והתחיל בעצמו בהכנת חלקו המקראי.

בזכות מעשיו הגדולים האמורים מקום של כבוד לטור־סיני בתולדות עמנו ותרבותו. אבל חבריו, תלמידיו ומכריו יזכרו כל ימי חייהם את האיש טור־סיני, בעל העין היפה והלב הטוב, שהיה דשן ורענן, צעיר ועליו גם בוקנתו, עד שבאו ימי מחלתו האחרונים.